

Národní muzeum letectví a vesmíru ve Washingtonu, 2016

ROZPOZNÁNÍ PŘÁTEL OD NEPŘÁTEL V OBDOBÍ ANTROPOCÉNU¹

Ti z vás, kteří viděli film Alfonso Cuarona *Gravítace* (Gravity, 2013), jistě zaznamenali, že speciální efekty filmového trháku nabízejí mocný symbol drastické změny mentálního stavu. Pro lidskou rasu už neexistuje žádný prostor, přinejmenším žádný trvale obyvatelný vnější prostor. To znamená, že neexistuje žádný způsob, jak ze Země uniknout. Hlavní hrdinka, dr. Ryan Stone, v jedné chvíli přiznává: „Nenávidím vesmír“, říká, zatímco se snaží utíkat od jedné zničené vesmírné stanice k další. Dokonce ještě přesvědčivěji než v Cameronově *Avatarovi* postavy a spolu s nimi i diváci uznávají, že už neexistuje žádná Hranice; žádná cesta vesmírem, kromě cesty zpět na Zemi. Pohyb už nesmětuje kupředu, *Plus ultra*, ale dovnitř, *Plus intra*, zpátky domů. Když Ryan jako jediná přeživší z vesmírného dobrodružství dosáhne břehu jezera, kde konečně přistane a shrábne hrst špíny a bláta, promění se doslovně z lidské bytosti v Pozemšťana, zatímco staromódní americký hrdina, jehož hraje poněkud komicky její kolega George Clooney, zmizel navždy v otevřeném prostoru, rozprašený na kousky mezi úlomky evropské a čínské vesmírné stanice. Do značné míry podobně jako v *Tri-erově Melancholii* jsme v *Gravítaci* svědky postupného rozpadu staré galileovské představy o Zemi jako jednom tělese mezi mnoha jinými ve vesmíru. Jsme nuceni obrátit svůj zrak zpět k sublunární Gate, tak aktivně přetvářené lidskou činností, že vstoupila do nového věku, jejíž geologové proměnění ve filozofy navrhují nazývat antropocénem.

Navzdory jistým úskalím² nabízí pojem antropocén, je-li používán ro-zumně, účinný způsob, jak se vyhnout nebezpečí naturalizace, a zároveň zajišťuje, že dřívější oblast sociálního nebo „lidského“ je rekonfigurována jako krajina Pozemšťanů. Jako jazyk Ezopových bajek může přinášet i to nejhorší – a co hůře, v podstatě je to totéž; to znamená pohyb tam a zpět mezi „sociální konstrukcí přírody“ na jedné straně a na straně druhé redukcionistickým pohledem na lidi jako tvořené uhlíkem a vodou, jako na geologické síly mezi jinými geologickými silami, nebo spíš jako bláto a prach nad ostatním blátem a prachem. Může však také nasměrovat naši pozor-

1. Tento text byl původně psán pro symposium „Thinking the Anthropocene“, Paříž, 14.–15. listopadu 2013, EHES-Centre Koyré – Sciences Po.

2. Christophe Bonneuil, Jean-Baptiste Fressoz, *L'événement anthropocène: La Terre, l'histoire et nous*, Le Seuil, Paris 2013.

nost k cíli, který Whitehead³ nazval „bifurkací přírody“ nebo konečným oddělením oddělení Přírody a Člověka, jež paralyzovalo vědu a politiku od úsvitu modernismu.

O usmiřující moci pojmu antropocénu porota stále ještě nerozhodla (jeho polovičatý život může být mnohem kratší, než si myslím). Právě teď je to ale ta nejlepší alternativa, kterou máme a která nás vyvede z představy o modernizaci. Stejně jako u pojmu Gaia, riziko, jež s sebou používání tak nestabilního termínu přináší, stojí za to podstoupit. Zvláště pokud bychom si přáli proniknout s takovým novým pojmem do filozofie a teologie. Sny, které mohly být sprádné v dobách holocénu, nemožnou v čase antropocénu přetrvat. Mohli bychom o těchto starých snech o vesmíru říci nikoli: „Ach, jak moc to patří do dvacátého století“, ale spíš: „Ach, jak moc to patří do holocénu!“ V tomto smyslu je užívání hybridního termínu, vytvořeného geologií, filozofií, teologií a vědou o společnosti, signálem k probuzení. Chtl bych zde prozkoumat, v jakém druhu času a prostoru se sami ocitneme, když přijmeme myšlenku, že žijeme v antropocénu.

Problémem ale je, tak jako to bylo problémem pro dr. Ryan Stone, že pro ty, kteří byli moderní (přesněji pro ty, kteří nikdy moderní nebyli), je obtížné najít cestu zpátky na Zemi! Tak jako doktorce Ryan i jim *chybí* gravitace a *postrádají* ji... Obzvláště proto, že většina našich způsobů mapování toho, kde jsme, kam směřujeme a co bychom měli dělat, byla definována dělbou práce mezi vědu a politiku – což jsem nazval nenapsanou Ústavou.⁴ Tato ústava je naprosto nepřizpůsobená pro zvládnutí konfliktů, které musíme zdolat. Ve skutečnosti je tak špatně uzpůsobená, že dokonce i pojem konfliktu či přesněji, abychom nazývali věci tak, jak jsou, válečného stavu, jenž je určujícím rysem antropocénu, je setvare bagatelizován nebo zmírňován. V takové době nabývají věda a politika naprosto odlišné formy.

Dobrym ukazatelem této nové formy je podvržená debata o klimatologii. Na jedné straně neexistuje vůbec žádná debata a žádná otázka nebyla lépe vyřešena než otázka antropologického původu klimatické změny. Podle poslední zprávy panelu IPCC se zdá, že všechny národy se připravují na svět, který bude o 4 stupně Celsia teplejší (a to může být ten optimističtější scénář!). A přesto je zbytečné neustále opakovat, že „žádná diskuse

neexistuje“. Bez ohledu na to, nakolik je tato kontroverze podvržená, pro velkou část populace zůstává faktem, že tento spor existuje, a důsledek toho můžeme pozorovat každý den na totální netečnosti – mohl bych použít jen slovo „kvietismus“, abych se uklidnil – vládní, stejně jako občanské společnosti, u níž se předpokládá, že by měla vyvíjet tlak na své volené zastupitele.

Ve Francii nenajdete nikdy knihupectví, kde by vedle knihy Clauda Lanzmanna o šoa položili na stůl knihu nějakého arciopirače, jakým je třeba Faurisson. Nicméně před několika dny se můj přítel Clive Hamilton vyděl, když viděl svou knihu *Rekviem za jeden druh⁵* vystavenou společně s jedním z nejnovějších pamfletů klimatického popirače *Nevinnost uhliku⁶* (okouzlující titul, ještě se k němu vrátím). A nejhroší je, že kdyby se šel vedoucího obchodu zeptat, proč vytváří tak absurdní a skandální rovnováhu, vypadal by jako nespravedlivý a dogmatický diskutér. Kdyby totiž protestoval, vedoucí by mu bezpochyby odpověděl, že je to „racionální debata“ a musí být vyslechnuty „obě strany“. Existuje (ve Francii) zákon proti Faurissonovi; nikoli však proti klimatickým popiračům.

To je jeden z problémů, které paralyzují politiku v době antropocénu. Není to racionální debata. Nebo přesněji, je to debata, v níž se klimatologové z panelu IPCC, kteří by v jiném ovzduší byli považováni za racionální, stávají bezmocnými. Jsou vykreslováni jako iracionální těmi, kteří používají sílu rozumu a apelují na svobodu vědeckého bádání, aby znečistili nejen atmosféru, ale i veřejný prostor, smím-li použít vyjádření Jamese Hogga.⁷ Proč? Protože obě strany – a právě to vytváří představu, že tu existují dvě strany – používají *tentýž* repertoár věda-versus-politika.

Tento repertoár je složen ze dvou částí. Za prvé, obě strany předpokládají, že Věda se zabývá vzdálenými, střizlivými přírodními fakty, zatímco politika se týká ideologie, vášní a zájmů, jejichž pronikání do vědy nemůže způsobit nic jiného než čiré fakty deformovat. Za druhé, obě strany souhlasí s tím, že politika by se měla řídit vědeckými expertizami a že nemůžeme činit rozhodnutí založená na nejisté vědě. Část jedna: věda se zabývá nevyvratitelnými a nespornými fakty; část dvě: politika se řídí vědou. Potíž

5. Clive Hamilton, *Requiem pour l'espèce humaine*, Presses de Sciences Po, Paris 2013. Překlad Jacques Treiner et Françoise Gicquet.

6. François Gervais, *L'innocence du carbone*, Albin-Michel, Paris 2013.

7. James Hoggan, *Climate Cover-Up: The Crusade to Deny Global Warming*, Greystone Books, Vancouver 2009.

3. Alfred N. Whitehead, *Concept of Nature*, Cambridge University Press, Cambridge 1920.

4. Bruno Latour, „War and Peace in an Age of Ecological Conflicts“, *Revue Juridique de l'Environnement*, 2014, č. 1, s. 51–63.

je v tom, že tento repertoár (vyvrácený padesáti lety případových historických studií) sdílí rovněž většina veřejnosti. To znamená, že jestliže jakýkoli lobbista placený těžařským nebo ropným průmyslem nebo jakýkoli přírodovědec se svou vlastní, oblíbenou verzí toho, co mu říkají zákony přírody, dokáže do dané expertízy vnést sebemenší zrno pochybnosti, celý ten politický vlak se zastaví. Protože právě tomu všichni politici, stejně jako každý divák, věří a protože i způsob, jímž jsou v televizních show organizovány diskuse, vyvolává dojem, jako by politici byli soudci u soudu, je neuvěřitelně snadné způsobit, že se vynoří *dvě strany*, i když je tu pouze jedna.

Dodání důvěry tam, kde je důvěry třeba, by se mělo nazývat Luntzovou strategií na počest Franka Luntze a jeho neblaze proslulého návrhu pro republikánskou stranu: „Pokud by měla veřejnost dospět k přesvědčení, že vědecké otázky jsou vyřešeny, názory na globální oteplování by se podle toho proměnily. Proto musíte pokračovat v tom, abyste učinili přednostní otázkou nedostatek vědecké jistoty.“⁸ Jeho úspěch je přesvědčivým důkazem o množství peněz utracených na podporu klimatických popíračů, ale vypovídá také o křehkosti imunitního systému těch, kteří používají repertoár věda-versus-politika. Zdá se, že i ten nejneopatrnější virus stačí, aby začali pochybovat a zastavili politiku na její dráze. V důsledku této podivné – ačkoli široce rozšířené – představy o vědě stojící *proti* politice neexistuje žádný způsob, jak imunizovat veřejnost proti takovým infekčním formám „skepticismu“ – což je ohromná ctnost, která byla tak zákeřně svedena na scesti.

Pochopitelně bychom uvítali, kdybychom si mohli představit, že v určitých bodech se dvě strany stanou jednou díky množství veřejných debat o dané otázce. Případ je vyřešen, přesuňme se nyní k politice. Mohlo by se zdát, že zdánlivě neškodný termín „skepticismus“, používaný tak účelově popírači, povede tímto směrem. Dopejme si „spravedlivou a váženou“ debatu, jak říkají na Fox News. Neexistuje ale nejmenší naděje, že se tento výsledek někdy dostaví, protože největším úspěchem popíračů není dosáhnout vítězství pomocí nějakého argumentu, ale pouze se ujistit, že zbytek veřejnosti je přesvědčen o tom, že nějaký argument existuje. Jak by mohli ti ubozí bezmocní klimatologové vůbec někdy vyhrát v takové pa-

8. Zpráva pro prezidenta George W. Bushe z roku 2002 s názvem „The Environment: A Cleaner, Safer, Healthier America“ (Životní prostředí: Čistější, bezpečnější, zdravější Amerika), získaná Pracovní skupinou pro životní prostředí (Wikipedia, stránka o Luntzovi, navštívena 4. července 2014).

rodii soudního řízení, kde cílem není dospět k nějakému verdiktu (verdiktu bylo ostatně už dosaženo ve zprávě panelu IPCC). Nová disciplína „agnologie“, abychom si vypůjčili výraz Jamese Proctora,⁹ je zaměřeným výplo- dem nevědomosti, která nádherně funguje v případě cigaret, stejně jako azbestu, a s trochu větším odporem i u koncentračních táborů. Mnohem lépe a mnohem déle bude fungovat v případě klimatologie, a to z jednoho dodatečného důvodu: týká se každodenního života miliard lidí. Šance dosáhnout někdy nějakého závěru je nulová. A přesto čekání na nějaký závěr předtím, než přejdeme k politice, také není možné.

To je také Achillova pata Luntzovy strategie. Spočívá nikoli ve snaze dosáhnout výsledku v rozumné diskusi – kostky jsou vrženy, jakmile se objeví dvě strany –, ale oponováním repertoáru věda-versus-politika nabídkou mnohem rozumnějšího a ve svém celku daleko racionálnějšího, alternativního repertoáru. Existují dvě strany, to je pravda, ale rozdělení nevede mezi klimatologu a klimatickými popírači. Rozdělení na dvě strany existuje mezi těmi, kteří se drží tradiční verze věda-versus-politika, a těmi, kteří pochopili, že tato stará *politická epistemologie* (abychom to nazývali pravým jménem¹⁰) je tím, co jak politiku, tak vědu oslabuje, neboť problémy, které jsou zde v sázce, jsou příliš rozsáhlé, protože se týkají příliš mnoha lidí, kteří jsou jejich rozhodnutími přímo zasaženi. Tudy přesně vede skutečné rozlišení, které je třeba stanovit mezi uspořádáním (settlement) holocénu a antropocénu. Co mohlo být dobré pro Lidi (a domnívám se, že to vždy šlo), ztratilo pro Pozemšťany jakýkoli smysl.

Velkým omezením starého uspořádání bylo, že znemožňovalo jakékoli spojení vědy s politikou, které by neznamenal, že budou stát proti sobě věda versus politika. Aby to bylo možné, musíme pochopitelně opustit představu, že jedinou věcí, kterou politika dokáže, je překrucování faktů! Ačkoli tato verze politiky je tak stará jako Sokratův boj proti Kalliklovi, rozplyne se tvář v tvář všemu, co od politiky očekáváme: budování kolektivního politického zřízení na přesně definované půdě či v dané krajině – dnes přesněji a v širším smyslu politického zřízení, které takřkajíc stojí pevně na Zemi. Politika má svou přitažlivost, když má teritorium, které brání.

9. Robert N. Proctor, Londra Schiebinger, *Agnology: The Making and Unmaking of Ignorance*, Stanford University Press, Stanford 2008.

10. Bruno Latour, *Politics of Nature: How to Bring the Sciences into Democracy*, Harvard University Press, Cambridge 2004, překlad Catherine Porter.

Měli bychom ale také opustit představu, že věda se zabývá nevyvrátenými a nespornými fakty. Věda, vždy s malým „v“, se vždy týká vytváření přímočarého přístupu k velkému množství entit, z nichž musí být vystavěno ono politické zřízení, skrze instituce mnoha oborů. Z tohoto hlediska jsou věda i politika pozemské, dosti pokorné, křehké a přízemní činnosti, otevřené pochybování, revizi a náchylné k omylům, jakmile nejsou jejich citlivé operace trvale podporovány.

Jak jsem již ukázal v *Politice přírody*,¹¹ jedinou věcí, kterou si nemůžou dovolit, je *pracovat odděleně*. Jejich schopnosti jsou zjevně a našťástí naprosto odlišné, ale musí se vztahovat ke stejným novým entitám, jejichž novost se musí naučit společně domestikovat. Bez nástrojů vědy nebude politické těleso nikdy vědět, jak zvláštní entity musí brát v úvahu. A bez politiky nebude totéž politické těleso nikdy vědět, jak seřadit, utřídit a uspořádat toto ohromující množství činitelů, z nichž by mělo postupně sestavit společný svět – což je definice, kterou jsem navrhl pro politiku-s-vědou. Velkým paradoxem Moderních je, že považovali za samozřejmé absolutní oddělení Vědy a Politiky a kladli si za úkol udržovat fakty a hodnoty oddělené tak jasně, jak je to jen možné. Naneštěstí opozice podle selského rozumu mezi fakty a hodnotami je vším jiným než selským rozumem, protože pojem „fakty“ zahrnuje to, co je stále nejisté, stejně jako to, co je nevyvrátené (tedy to, co vyvolává *zmatení*, a to, co bylo velmi dobře *institucionalizováno*), zatímco u pojmu „hodnoty“ se předpokládá, že vyznačují, kdo by měl spor určovat, a stejně tak řád, v němž by všechny předměty hodnot měly být uspořádány (to znamená to, co vyžaduje *konzultace*, a to, co si žádá zavedení *hierarchie*). Jistě, existuje tu diference, ale ta probíhá přesně napříč oproti kalamitnímu rozdělení mezi fakty a hodnotami: měla by přivést vědu a politiku (a mnoho dalších povolání) k tomu, aby se zaměřily na dvě základní otázky: *definovat, kolik entit musí být bráno v potaz* (zejména při *zmatení a konzultacích*); a *jak mohou existovat společně v nějaké životaschopné formě* (tedy v hierarchii a instituci).

Možná, že existuje jedna uklidňující věc, kterou lze o antropocenu říci. Předvedl nám, že staré upořádání se stalo zbytečným, jakmile se sporné otázky staly zájmem příliš mnoha lidí nebo se jich začaly dotýkat. Staré uspořádání fungovalo – pokud vůbec někdy fungovalo – pouze v rozředěném vzduchu okolního vesmíru, pouze pro vzdálené problémy, které

zajímaly pár lidí a měly nepřímé, slabé důsledky. Toto staré uspořádání už jistě nefunguje, pokud jde o to, co se nás týká v současnosti – či co se nás, v horším případě, týkálo v minulosti –, když se smíchalo pozadí a předí. Právě to také slovo antropocén zdůrazňuje. Když jednáni modifikuje samotný rámec, v němž by se měla odvíjet historie, myšlenka odtažitých, nezaujatých faktů se stává méně relevantní než myšlenka široce diskutovaných zájmů.

Posun od pojetí věda-versus-politika k pojetí věda-s-politikou samozřejmě nepostrádá jistě nebezpečí. Na první pohled budou mít klimatičtí popírači volný prostor k tomu, aby vykřikovali, že jejich nepřátelé konečně přiznali, co oni, popírači, tvrdili už dávno: *věda o klimatu je politika*. Na to existuje jediná rozumná odpověď: „Ano, samozřejmě, a co má být? A co ostatně děláte vy sami?“ Po krátkém zaváhání, způsobeném ztrátou dřívějšího uspořádání – není snadné přijít o důvěru v Maginotovu linii fakt-versus-hodnota – by ti, kteří bojují proti popíračům, měli rychle pochopit, jak překreslit linie konfliktu. Nikoli mezi dvěma stranami epistemologické debaty (na jedné straně klimatologie a na straně druhé klimatičtí skeptici), ale mezi dvěma stranami – a brzy jich bude více než jen dvě – s nastroj rozdílnými názory na to, co lze očekávat od vědy, stejně jako od politiky. Neexistuje konflikt mezi vědou a politikou. Existuje ale konflikt mezi dvěma radikálně protikladnými politickými epistemologiemi, z nichž každá má svou vlastní definici toho, čím věda a politika jsou a jak by měly spolupracovat.

Pochopitelně existuje spousta důvodů pro napodobování toho, co fe ministky nazývají „strategickým esencialismem“, a také pro použití, kdykoli je to třeba, jisté formy „strategického pozitivismu“, jako kdybychom mohli ustálené klimatologii světit úkol sloužit jako nezpochybnitelná premisa politického zřízení. Ale i kdyby tato strategie mohla být úspěšná (a slabá odezva na zprávu IPCC ukazuje, že selhala, stejně jako předchozí pokusy „přesvědčit“ veřejnost), nevyšla by otázka, protože by zůstala jen *pedagogickým* úspěchem – a nikoli *politickým*. Jistě více lidí by více vědělo, což je vždy dobré, ale neposunuli by se ani o píď ze stavu pouhého vědění. Nejde nám tu o nepopíratelné „fakty“, ale o „zájmy“, o nichž je třeba diskutovat. Je to otázka poznání „znepokojivých faktů“ o naléhavých otázkách, které se týkají půdy, na níž každé tělo spočívá.

Mělo by se stát samozřejmým, že výrazy jako „nevinnost uhlíku“ nebo „znepokojivé fakty“ přemostují rozdíl mezi fakty a hodnotami. Jak by to také

11. Bruno Latour, *Politics of Nature*, cit. dílo.

mohlo být jinak, když zde mluvíme o konfliktech, které proti sobě ostře stavějí různé definice země, k níž jsou rozmanitá politická zřízení připoutána? Jak by někdo mohl, prosím vás, bránit své teritorium rozvázně a nevztušeně, když je vystaveno útoku? Jediným výsledkem starého uspořádání fakt-versus-politika je, že v takovém konfliktu bojuje jedna strana všemi prostředky, které jsou v její moci, zatímco druhá strana, racionální a rozumní klimatologové, musí bojovat s rukama svázanými za zády příkazem, že oni, a jedině oni, by měli bránit posvátnost Vědy (s velkým V) proti jakémukoli pronikání ideologie a zájmů.

V dřívějších dobách by mohla taková alternativa politické epistemologie zavánět „relativismem“. Dnes je však daleko jasnější, že když oponenti sahají po svých pistolích a vyhlašují „vědecké války“, je mnohem správnější, a znovu opakují, racionálnější říci: „Nikoli vědecká válka, ale jistě válka světů.“ Nebo spíš válka za obsazení, definování a složení toho, čím svět, přinejmenším tato sublunární planeta Gaia, je. Jak bychom se mohli na tomto složení shodnout, když v závislosti na odpovědi se každý z nás musí přesunout doslova na jiné místo? Jak bychom mohli tuto spornou otázku vyřídit, když v závislosti na dané odpovědi se s jedněmi lidmi spojujeme a s druhými rozcházíme a přecházíme k druhé straně? Paradoxně se zdá, že kapitalisté vědí, jak zabrat, vlastnit a bránit zemi lépe než jejich protivníci bez prostoru, kteří hájí Vědu a její Hledisko-odnikud pro obyvatele ne-mís-ta. Přinejmenším vědí, k jaké půdě patří, lépe než ti, kteří brání nadále jen sami sebe apelováním na mimozemskou autoritu Vědy. Vzpomínáte si na bushistický válečný pokřik: „Američani jsou z Marsu, Evropané z Venuše“? Jistě, zdá se, že tradičně definované národy nejsou ani z Marsu, ani z Venuše, ale některé jsou ze Země, která má zvláštní tvar, a některé jsou z jiné Země, nebo možná z krajiny „no-land“, zvané „utopie“, té utopie, kterou si Moderní představovali jako svou jedinou budoucnost.¹² Budoucnost, která nyní vypadá přesně jako zničená vesmírná stanice, z níž se Ryan Stone snaží uniknout ve filmu *Gravitace*.

Kromě „strategického pozitivismu“ existuje naštěstí i jiný prostředek, který můžeme použít k objasnění konfliktů, jimž musíme čelit, když žijeme v antropocénu. Není pravda, že široká veřejnost, kterou je tak snadné nakazit Luntzovou virovou infekcí (je to nebezpečná metafora, to souhlasím),

je obdařena výhradně repertoárem věda-versus-politika. Většina z ní jsou obyčejní lidé, kteří většinou jednají v rámci univerza, tvořeného nejistými fakty, jež se jich do značné míry týkají. Než investují do nějaké společnosti nebo než si pořídí děti či uzavřou cestovní pojištění, nečekají na naprosto nevýratitelné důkazy, aby se teprve potom vrhli do akce. Existuje-li něco, čemu může rozumět každý, pak je to fakt, že když je jejich život uveden v pochybnost, když je ohroženo teritorium, na kterém žijí, když jsou atakováni jinými lidmi, kteří se chtějí zmocnit jejich místa, jejich krajiny, jejich půdy, jejich milovaného koutu země, který se obvykle nazývá „mateřská země“ či „vlast“, nebudou proto, aby se shodli, jistě čekat na odborníky. Potřebují rychle identifikovat, kdo jim může pomoci a kdo – existuje pro to nějaké jiné slovo? – hrozí, že je zradí. Činit rozhodnutí uprostřed rozporuplných důkazů o naléhavých otázkách je postoj společný vědcům, politikům i běžným členům společnosti. Tento postoj zdravého rozumu se projevuje plnou silou ve chvíli, kdy je jejich teritorium ohroženo. To, co bychom mohli nazvat *mobilizace*, je znepokojivý, úzkostný pocit nebezpečí, zdroj nejasných důsledků, ale jedna věc je tu jistá: v případě války nejde o postoj samolibosti, usmiřování a delegování expertů.

Je bizarní, že političtí radikálové stejně jako „zaujatí vědci“ (úctyhodná značka z minulých bojů týkajících se virtuálního jaderného holocaustu) si mohli společně stěžovat na nedostatek mobilizace veřejnosti a volených zastupitelů, zatímco se snažili konflikt zmiřovat tím, že se vyhýbali slovu „válka“. Jejich protivníci žádné takové zábrany neměli. Pro ně je to energické *uchvácení půdy*: půda je jejich a oni se jí rychle zmocnili. To, že se snaží skryt pod pláštíkem vědy, je prostý trik (ve skutečnosti jsou to oni, kdo hraje hru strategického pozitivismu! A dělají to do krajnosti.). Neměli bychom být tímto odvoláváním se na Vědu překvapeni. Bylo-li na praporech dřívějších válčících stran vždy vyšito „Gott mit uns“, neznamená to, že by někdy některé z válčících frakcí straili. I když mluvit o válce může být riskantní – když existuje mírový stav –, ještě nebezpečnější je *popírat*, že válka existuje, když jsme vystaveni útoku. Usmiřovači tak mohou skončit jako popírači – tentokrát nikoli proto, že by popírali klimatologii, ale protože by popírali existenci války za definování a řízení světa, ve kterém společně žijeme.

Válka za definování a řízení Země skutečně existuje: je to válka, která stává proti sobě – abychom to trochu zdramatizovali – Lidské bytosti, žijící v holocénu, a Pozemšťany, žijící v antropocénu. Rád bych za objasňující účinek tohoto tvrzení považoval to, že umožňuje různým táborům

12. Déborah Danowski, Eduardo Viveiros de Castro, „L'arrêt de monde“, in: Emille Hache (ed.), *De l'univers clos au monde infini (textes réunis et présentés)*, Éditions Dehors, Paris 2014.

létat „pod vlastními barvami“ (abych použil vyjádření Waltera Lippmanna¹³), a nikoli pod vlajkou „Gott“ či přesněji „Natur mit uns“. Když se setkáte s klimatoskeptiky, kteří mají tu drzost nazývat panel IPCC „Lobby“, bylo by mnohem účinnější jim odpovědět: „Samozřejmě, že je to lobby, ale podívejme se nyní, kolik je vás, odkud pocházejí vaše peníze. A protože tam také patříme a protože nás obviňujete, že jsme ovlivnění ‚ideologií‘, dovolte nám tedy vyloučit vše na stůl: v jakém světě žijete, kde, s jakými prostředky, jak dlouho, jakou budoucnost předpovídáte pro své děti, jaký druh vzdělání byste si jim přáli dát, v jaké krajině byste si přáli, aby žily.“ A krok za krokem by se tu opět připomněl celý soubor diferencovaných mocenských vztahů, jež v běžném pojmu antropocenu tak očividně chybějí. Takový protiútok je pravým opakem ústupu za Maginotovu linii Vědy, nepošpiněné politikou.

Samozřejmě, tato geografie, či spíš *Gaio-grafie* vyžaduje popis frontových linií. Pro takové vymezení potřebujeme všechny zdroje všech disciplín, ať už sociálních či přírodovědných. „Vymezte, prosím, co bráníte, co si myslíte, že je země, která za to stojí, s jakými jinými organismy, s jakým druhem půdy, s jakým typem krajiny, s jakým druhem průmyslu, s jakým druhem obchodu byste si přáli společně přežít.“ Postavme například „Nevinný uhlík“ do protikladu k „Uhlíkové demokracii“ (titul zásadní knihy Timothyho Mitchella z roku 2011¹⁴), protože obě díla jsou v otázce odlišení fakt/hodnota nerozhodná. Uhlík nehraje v obou výkladech tutéž roli, nevyhovuje stejnému nárokům, nemá totožné vlastnosti. Dobře. To nedokazuje žádné překrucování vědeckých faktů. Znamená to, že existuje mnoho různých způsobů, jak by měl být uhlík vkomponován do společného světa. Jestliže tytéž atomy mohou vytvářet materiály tak odlišné jako grafit a diamant, mělo by nás překvapovat, že má tentýž uhlík v rukou klimatického popírače jinou úpravu a přednost, to znamená jinou působnost, než v rukou historika Středního východu? „Nevinnost“ a „vina“ jsou vlastnosti atomů, které velmi přesně a velmi doslovně závisejí na jejich skladbě.

Všechna tato spojení, jak John Tresch nazývá tyto „kosmogramy“,¹⁵ lze učinit jasně viditelnými jen tehdy, pokud je nerozbijeme rozdělením věda-versus-politika. Samozřejmě, taková geopolitika, či přesněji *Gaia-politika*

13. Walter Lippmann, *The Phantom Public*, Transactions Publishers, New Brunswick 1993.

14. Timothy Mitchell, *Carbon Democracy: Political Power in the Age of Oil*, Verso, New York 2011.

15. John Tresch, *The Romantic Machine: Utopian Science and Technology after Napoleon*, University of Chicago Press, Chicago 2012.

neodpovídá starým, vybarveným mapám, nad nimiž už bylo vedeno tolik válek.¹⁶ Hranice je obtížné zjistit, ale to neznamená, že se tu nejedná o teritoria, že by tyto nové mapy neměly být nakresleny a že tu nejde o konflikty. Jak bychom mohli zavést pojem antropocenu a nevychodit z toho důsledky v duchu politiky Země? Doly, řeky, znečištění, oceány, ryby, slepice, tráva, hmyz, mraky, déšť a povodně, to všechno tu je.

Co je *teritorium*, ne-li to, bez čeho byste nemohli žít? Jistě, říkáte, že bez všech těch jsoucen, co jsou na seznamu, bez těch působností žít můžete. Uděláme si vlastní. Potom narýsuje teritoria, která jsou vystavena útoku, ta, která má cenu bránit, a ta, která je možné opustit. Když je to hoto-vo, můžeme porovnávat naše šance zvítězit či prohrát. Protože dovolávání se Přírody, poznávané Vědou a jejími Zákony – starší *Přirozený stav* –, nepřináší mír dokonce ani v případě tak zatvzeleného faktu jako antropologický původ klimatické změny, měli bychom přijmout, že žijeme ve vyhlášeném válečném stavu. Ostatně, naši oponenti jsou více sladěni s tím, co je v sázce, jsou lépe zběhlí v tom, co slova „vlastnictví“ a „ochrana něčího vlastnictví“ znamenají. Oni, naši protivníci, mobilizovali již dávno.

Skutečná výhoda toho, že se válečný stav učiní zjevným, místo aby zůstal nevyhlášený, je, že to může být jediný způsob, jak předjímat mír. Nikoli *pedagogický* mír, dosažený pomocí staršího repertoáru věda-versus-politika; jako kdybychom o politickém zřízení mohli začít diskutovat až nyní, když jsme všichni poznali přírodní vědy, takže se nutně vzájemně dohodneme na tom, z čeho se skládá svět. Místo toho je třeba *politický* mír. Mír vyjednaný tábory, které už vyčerpaly všechny své možnosti a vědí, že ani „Bůh“, ani „Příroda“, vyšitě na jejich praporech, za nimi ve skutečnosti nestojí, pokoušejí se tedy zaujmout pozici, jako kdyby nad jejich hlavami *žádný arbit* neexistoval. Hlavní rozdíl mezi těmito dvěma formami míru je, že *pedagogický* mír přichází před jakoukoli válkou. Válka je potom *iracionálním* omylem těch, kteří nepochopili zákony přírody nebo ekonomiky; míru bude znovu dosaženo, jakmile každý pochopí pravdu o tom, jak se věci mají a jak vždy byly. *Pedagogický* mír je podobný policejnímu zásahu nebo tomu, co se dnes nazývá „vládnutí“. Naproti tomu *politický* mír přichází poté, co válka vyčerpala bojující strany, které nakonec vytvářejí to, co je přesně pojmenováno, *modus vivendi*, to znamená propletený soubor provizorních dohod o přežití.

16. Stuart Elden, *The Birth of Territory*, University of Chicago Press, Chicago 2014.

Protože politický mír není diktován něčím, co je již zde, ale tím, co by mělo být postupně uznáno, totiž že jednání již není možno dále odkládat. Odklad je součástí moderního snu. Je to dokonce jejich definice budoucnosti. Budoucnost stvořená jen z útěku z minulosti a „vytřeštěných očí“, zirájících na to, co přichází. Zde se pojem antropocenu setkává nejen s filozofií vědy – repertoár politika-s-vědou namísto repertoáru politika-ver-sus-věda, nejen definice základu, na němž je politika vystavěna –, ale také s „Gaia-politikou“, jejíž základy jsou vysoce zpochybňované. A co je důležité teologicky: antropocén se setkává s jiným časem, odlišným od modernistického pojetí, stejně jako v případě prostorového zakorenění. Toto zahrnutí teologie do ekologie je formulováno mnoha způsoby, počínaje sekulárnější verzí, kterou podává Jean-Pierre Dupuy – „osvícený katastrofismus“¹⁷ –, až po spirituálnější verzi, již navrhuje Michael Northcott¹⁸ – což bych nazval „uhlíková teologie“!

Tyto verze mají společné to, že stejným způsobem, jakým navrhují různé prostorové založení pro každý z bojujících táborů, nabízejí jiný temporální rytmus pro jednání. Jednání nemůže být odloženo, protože čas neplyne z přítomnosti do budoucnosti – jako kdybychom si museli vybrat mezi jednotlivými scénáři a doufat, že vybereme ten nejlepší –, ale jako by plynul z toho, co přichází („l'avenir“, jak říkáme ve francouzštině, abychom to odlišili od „le futur“), do přítomnosti. Což je jen jiný způsob, jak chápat čas, ve kterém žijeme, jako „apokalyptický“. Nikoli ve smyslu katastrofy (ač-koli i tak by to mohlo být), ale ve smyslu zjevení věci, které nám přicházejí vsříct. Tato podivná situace života „na konci času“ představuje odlišný typ naděje, naděje, jež byla učiněna jednou ze tří teologických ctností a kterou francouzština, protentokrát znovu bohatší než angličtina, nazývá „espérance“, aby bylo jisté, že se nebude plést s „espoir“. Clive Hamilton nám rozumně doporučuje odvrhnout tuto „espoir“, tuto naději, protože dokud spoléháme na naději, stále očekáváme, že unikneme důsledkům našeho jednání. Teprve tehdy, když radikálně změníme náš vztah k času – což jsem nazval život v „apokalyptickém čase“ –, můžeme být pobídnuti k jednání bez odkladu.¹⁹ „Doba se naplnila.“

17. Jean-Pierre Dupuy, *Pour un catastrophisme éclairé: Quand l'impossible est certain*, Le Seuil, Paris 2003.

18. Michael S. Northcott, *A Political Theology of Climate Change*, Eerdmans Publishing, Grand Rapids 2013.

19. Gunther Anders, *Le temps de la fin*, Editions de l'Herne, Paris 2007.

Historikové ekologie mají pravdu, když říkají, že na pojmu antropocén není pravděpodobně vůbec nic nového, protože konflikty o teritoria a o jejich zdroje jsou tak staré jako lidská rasa a protože varování před tím, jaké důsledky mohou mít tato „uchvácení půdy“ na životní prostředí, jsou tak stará jako průmyslová revoluce.²⁰ Co považují na této značce antropocenu za skutečně nové (vedle neobvyklé spolupráce mezi geologií, historií – či spíš „geostorií“ –, politikou a filozofií), je fakt, že proměňuje současně prostorové i časové rámce, v nichž se situuje jednání; a navíc že tento rá-mec promění dva hlavní pilíře, na nichž byla, od doby „bifurkace přírody“, abychom si vypůjčili Whiteheadův slavný popis, založena metafyzika Vědy.

Jak zvláštní bylo pro Moderní představit si, že jejich materiálnost by se mohla skládat z atomárních bodů bez prostorové extenze a z okamžiků bez trvání. Právě tato nejidealističtější definice hmoty nyní ukazuje svou utopickou a toxickou povahu. Je to podivná koncepce, jež byla trvale v rozporu se zkušeností času a prostoru. Odmítala každý podnět, který trval na tom, že pochází „z prostoru a má časové trvání“, jako něco, co je pouhou subjektivitou, poezií, teologií nebo filozofií. Do té míry, že moderní sen může být definován jako neustálý boj o nahrazení „subjektivního“ prostoru a času skutečně racionálním názorem na prostor nespádající do žádné-ho prostoru a na čas složený z nečasových okamžiků. Je zcela přiměřené říci, že civilizace vždy byla dlouhým bojem, většinou prohraným, dlouhým vzdorováním, z dobrých i špatných důvodů, takové definici modernizující hranice. Ovšem dnes, díky naprosto neočekávanému vzájemnému převrácení pozic v každé oblasti výzkumu, volá mnoho disciplín přírodní historie po návratu k prostorovým podmínkám Země a po naléhavém smyslu pro to, že „se doba naplnila“. Gaia není příroda; a není to ani politické zřízení. Vědci bojují v mnoha bitvách. Objevují naprosto odlišné přátele a nepřátele. Děláme to tak všichni. Žádná modernizující hranice již neexistuje. Namísto ní je tu mnoho nových linií konfliktu, které naprosto odlišná Gaia-politika nyní překresluje do map.²¹ Skutečný pojem antropocenu tím, že smíchal všechny ingredience z oblastí subjektivity a objektivit, jež byly považovány za jasně oddělené, představuje doopravdy mimořádný zdroj

20. Christophe Bonneuil, Pierre de Jouvan-court, „En finir avec l'épopée. Récit, géopouvoir et sujets de l'anthropocène“, in: Emilie Heche (ed.), *De l'univers clos au monde infini (textes réunis et présentés)*, Editions Dehors, Paris 2014.

21. I. Stengers, *Au temps des catastrophes. Résister à la barbarie qui vient*, Les Empêcheurs, Paris 2009.

zmatení – ale vítaný zdroj. Naš kolektivní návrat na Zemi je, podobně jako u dr. Ryan Stone, spíše traumatizující. Alespoň však víme, kde jsme a za co bychom měli bojovat. Ach! Neměli jsme to ale vědět po celou dobu? *Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris.* „Pamatuj, člověče, prach jsi a v prach se obrátíš.“

Zdroj: Bruno Latour, „Telling Friends from Foes in the Time of the Anthropocene“, in: *The Anthropocene and the Global Environmental Crisis. Rethinking modernity in a new epoch*, Routledge, London 2015, s. 145–155. Copyright © Routledge / Taylor & Francis Group, LLC, a division of Informa plc.